

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ В КОНТЕКСТІ ОЦІНКИ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

В статті в порядку постановки розглянуті логічна схема та результати оцінки створення нових та збереження діючих робочих місць в спеціальних територіях на регіональні ринки праці та соціально-економічний і людський розвиток регіонів. Обґрунтовані пропозиції щодо підвищення ефективності державного регулювання створення та функціонування спеціальних територій України.

Актуальність теми. В умовах формування стратегії економічної інтеграції України в Європейський Союз політика створення спеціальних (вільних) економічних зон та територій пріоритетного розвитку (СЕЗ та ТПР) було зорієнтовано на врахування економічних, територіальних, історичних, геополітичних та інших особливостей нашої країни та розвиток усіх класичних форм спеціальних територій. В першу чергу, зон вільної торгівлі, промислово-виробничих, науково-технічних, сервісних, офшорних, комплексних, територіальних і функціональних. Ці зони та території повинні виступати самостійним сегментом в територіальній структурі світового ринку і виконувати функції своєрідного інтегратора міжнародних економічних процесів.

Відповідно до чинного законодавства України СЕЗ – це обмежена частина території країни, на якій вводиться особливий митний, податковий, фінансовий, організаційно-правовий режим підприємницької діяльності. Цілями заснування СЕЗ були: вирішення проблем зайнятості; активізація зовнішньої торгівлі; залучення іноземних інвестицій; активізація науково-технічного обміну, досягнення нової інноваційної якості економіки; розширення експортної бази або розвиток імпортозаміщення, тощо.

В Україні було створено 13 СЕЗ зовнішньоторговельного, торговельно-виробничого, науково-технічного, туристично-рекреаційного спрямування.

ТПР – це спеціально визначена частина території держави, що, як правило, співпадає з межами існуючих адміністративно-територіальних утворень, на якій вводиться спеціальний (пільговий) режим інвестиційної діяльності, спрямований на залучення інвестицій та забезпечення соціально-економічного розвитку регіону.

ТПР створювались для проведення структурної перебудови економіки; подолання депресивного характеру господарства; зміни нераціональної галузевої структури економіки; вирішення проблем зайнятості; збереження і відтворення науково-технічного потенціалу; подолання наслідків екологічних, техногенних катастроф і стихійних лих. В Україні ТПР були створені у восьми адміністративних областях та АР Крим.

В цілому, СЕЗ та ТПР були створені в 12 з 24 адміністративних областей України (50 %) та в 41 адміністративному районі з 480 (8 %). В умовах пільгових режимів діяльності спеціальних територій передбачався розвиток 58 міст України.

В загальному вигляді фінансовий моніторинг діяльності спеціальних територій України – це отримання найважливіших характеристик їх фінан-

Оксана Шинкарук,
к.е.н., доцент
кафедри
міжнародних
фінансів
Українського
державного
університету
фінансів та
міжнародної
торгівлі
Вікторія Столярова,
доктор філософії
в галузі економіки,
провідний
фахівець
Інституту фізичної
економіки імені
С.А. Подолинського

МАКРОЕКОНОМІКА

сово-господарської діяльності, які пов'язані з реалізацією інноваційних та інвестиційних проектів: кількість затверджених проектів, їх кошторисна вартість за джерелами фінансування, структура освоєних інвестицій (обладнання, сировина, кошти), обсяги реалізації продукції та надходжень до бюджетів від реалізації проектів.

В зв'язку з цим, наявна необхідність розробки методичного забезпечення комплексного фінансового моніторингу діяльності і розвитку спеціальних територій в умовах соціалізації при практичній реалізації Програми Президента України «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [1]. Тобто, існує реальна потреба в оцінках впливу результатів діяльності спеціальних територій на соціально-економічний розвиток населення регіону, насамперед на регіональний людський розвиток.

Постановка проблеми. За даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі України на сьогодні в Україні продовжують функціонувати 11 СЕЗ та 9 ТПР.

Відповідно до Закону України від 25.03.2005 р. № 2505 «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» усі суб'єкти СЕЗ і ТПР реалізують інвестиційні проекти у загальному режимі оподаткування.

Водночас на виконання заходу 3 пункту 4.3.1 розділу 4 частини третьої Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2010 рік Міністерством економіки України було розроблено проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Закону України «Про спеціальні (вільні) економічні зони», метою якого є визначення концептуальних засад щодо відновлення з урахуванням світового досвіду спеціальних режимів інвестиційної діяльності в діючих, а також створення в Україні нових спеціальних територій. У Концепції визначено 2 типи СЕЗ: вільні митні зони та комплексно-виробничі зони, на території яких запроваджуватиметься спеціальний (преференційний) режим інвестиційної діяльності для суб'єктів господарювання під час реалізації ними інвестиційних проектів.

У разі схвалення Концепції Кабінетом Міністрів України Міністерством буде розроблено законопроект, який визначатиме нові положення про загальні засади створення і функціонування СЕЗ і ТПР в Україні (на заміну Закону України від 13.10.1992 № 2673 «Про загальні засади створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон»), а також буде здійснено інвентаризацію існуючих СЕЗ і ТПР в Україні щодо поновлення їх діяльності у новому форматі [2].

В умовах реформування національної економіки використання соціальних категорій в державному управлінні орієнтовано на збереження різноманітних індивідуальних особливостей населення кожного регіону, його моральних засад, насамперед, духовності й освіченості, історичної спадщини і територіальної цілісності, звичаїв і традицій, культури і світогляду, мирного менталітету та етичних цінностей [3].

Одним з напрямків соціалізації національної економіки є формування Національних звітів про людський розвиток (з 1995р.), а також підготовка Державною службою статистики України щорічних статистично-аналітичних матеріалів «Регіональний людський розвиток» за адміністративно-територіальним устроєм: по 24 адміністративним областям, АР Крим, м. Києву і м. Севастополь (з 1999р.).

В Україні визначені узагальнюючі індикатори дев'яти основних аспектів людського розвитку за адміністративно-територіальним устроєм держави: розвиток ринку праці, демографічний розвиток, матеріальний добробут населення, умови проживання населення, рівень освіти населення, стан та охорона здоров'я, соціальне середовище, екологічна ситуація, фінансування людського розвитку.

В інтегральній оцінці регіонального людського розвитку від показників ринку праці залежать показники матеріального добробуту, умов проживання та соціального середовища. Тому для характеристики цього блоку Державною службою статистики України були відібрані показники економічної активності населення та ступеню її реалізації, умов та режимів зайнятості.

В зв'язку з цим, насамперед, доцільно оцінити вплив створення нових

робочих та збереження діючих робочих місць в спеціальних територіях на показники регіональних ринків праці та в підсумку на регіональний людський розвиток. Отриманні дозволяють, по-перше, обґрунтувати послідовність фінансових заходів щодо подальшого створення нових спеціальних територій, як «базових точок» соціально-економічного зростання регіонів; по-друге, уточнити провідні фактори з визначенням пріоритетних напрямів фінансового забезпечення специфічних аспектів людського розвитку конкретного регіону.

Виклад основного матеріалу. Фахівцями НДІ праці і зайнятості населення Мінпраці та НАН України із залучення числа показників (21), що впливають на стан ринку праці, було відібрано 9 основних, зокрема: загальна чисельність населення, чисельність економічно активного населення, рівень економічної неактивності населення, рівень зайнятості, рівень загального безробіття, рівень реєстрованого безробіття, індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту (розраховується як сума валових доданих вартостей усіх видів економічної діяльності скоригована на величину непрямих вимірних послуг фінансового посередництва та податків за виключенням субсидій на продукти), індекси продукції промисловості та сільського господарства [4].

Класифікація демографічних, соціально-демографічних та економічних показників, що характеризують ринок праці, дозволила розподілити їх по трьох групах, що визначають стан регіональних ринків праці: перший рівень – демографічна оцінка, яка відображає потенціал трудових ресурсів; другий рівень – соціально-економічна оцінка, що дозволяє визначити основні показники ринку праці; третій рівень – економічна оцінка, яка передбачає оцінку економічних індикаторів, що в кінцевому підсумку формують ситуацію у сфері зайнятості завдяки розширенню виробництва, створенню нових і збереженню існуючих робочих місць, або, навпаки, через кризові явища в економіці призводять до скорочення обсягів виробництва, зменшення рівня зайнятості і, таким чином, зростання безробіття.

Оцінювання розвитку регіональних ринків праці в щорічному статистичному бюлетені «Регіональний людський розвиток» проводиться за такими показниками: рівень економічної активності (міське населення), %; рівень безробіття за методологією Міжнародної організації праці (міське населення), %; рівень зайнятості (міське населення), %; середня тривалість пошуку роботи (міське населення), місяців; питома вага працюючих в умовах неповного робочого дня (тижня) у загальній чисельності зайнятих, %; питома вага працівників, які перебували в адміністративних відпустках, в загальній чисельності зайнятих, %; частка працюючих в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, в загальній чисельності зайнятих, %; співвідношення рівнів зареєстрованого безробіття та визначеного за методологією МОП, коефіцієнт; плинність робочої сили, %.

У 2011 році найвищу сходинку за показниками ринку праці зайняла Закарпатська область (індекс розвитку за даним блоком показників – 0,824), яка відзначилася найвищим рівнем економічної активності та рівнем її реалізації (70,8% та 64,9% відповідно), найнижчою часткою працюючих в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам (11,4%), а також низькою тривалістю пошуку роботи (у середньому 4 місяці для міського населення) та коефіцієнтом плинності кадрів (21,5%).

Передумовами такого стану ринку праці в Закарпатській області доцільно вважати створення СЕЗ «Закарпаття», в якій Урядом було затверджено до реалізації 16 інвестиційних проектів кошторисною вартістю 226,05 млн. дол. США (в т. ч. іноземних інвестицій – 69,45 млн. дол. США), які за своїми бізнес-планами передбачали створення 7 919 нових робочих місць та збереження 200 робочих місць. Фактично станом на 01.01.2012 року було створено 4 785 робочих місць та збережено 174 робочих місця (різниця між плановими та фактичними показниками обумовлена термінами реалізації проектів).

В ТПР Закарпатської області було затверджено до реалізації 6 інвестиційних проектів кошторисною вартістю 39,5 млн. дол. США (в т. ч. іноземних

інвестицій – 30,6 млн. дол. США), які передбачали створення 2 655 нових робочих місць (фактично створено 1703) та збереження 155 робочих місць (фактично збережено 14).

Припускаємо, що завдяки створенню СЕЗ та ТПР в області показники її соціально-економічного розвитку покращились й в рейтингу Індексу регіонального людського розвитку Закарпатська область вже в 2003 році зайняла 3 місце проти 11 місця в 2002 році.

Друге та третє місця у 2011 році в розвитку регіональних ринків праці як вихідної складової Індексу регіонального людського розвитку розподілили Харківська область (0,797) та місто Севастополь (0,742), які відзначилися високим рівнем економічної активності та зайнятості населення. Максимальне значення індексу розвитку ринку праці протягом 2006-2010 років належало місту Севастополю, але у 2011 році місто втратило позиції через високу плинність робочої сили (31,7%) та співвідношення рівнів зареєстрованого безробіття та визначеного за методологією МОП (8,8).

В ТПР м. Харків передбачена реалізація 9 інвестиційних проектів кошторисною вартістю 54,9 млн. дол. США (в т. ч. іноземних інвестицій – 6,9 млн. дол. США), якими передбачено створення 1 347 (станом на 01.01.2012 року фактично створено 86) нових робочих місць та збереження 564 робочих місць (фактично збережено 73).

Порівняльна оцінка розвитку регіональних ринків праці засвідчує, що останні місця серед регіонів України займають Черкаська (0,500), Чернівецька (0,442) та Тернопільська (0,439) області За роки незалежності України в зазначених регіонах не було створено спеціальних територій. Несприятливі обставини для цих областей є високий рівень безробіття населення (Тернопільська – 15,3% при 8,0% по Україні), велика частка працівників, які перебували у адміністративних відпустках (Черкаська – 3,9% при 1,8% по Україні) та низький рівень економічної активності населення (Чернівецька – 43,3% при 62,6% по Україні) [5].

У 2011 році в порівнянні з 2010 роком за результатами оцінки регіонального людського розвитку наявними стали значні зміни у розташуванні окре-

мих регіонів на єдиній шкалі регіональних ринків праці. Найвизначнішого прогресу досягли Волинська область, яка піднялася у рейтингу на 13 позицій (з 21 місця у 2010 році перемістилася на 8 у 2011 році) та Полтавська область – 12 позицій (з 23 місця у 2010 році на 11 у 2011 році).

В ТПР Волинської області реалізується 2 інвестиційних проекта кошторисною вартістю 8,2 млн. дол. США, якими було передбачено створення 131 нового робочого місця (фактично створено 237) та збереження 47 робочих місць (фактично збережено 70). Волинська область в рейтингу Індексу регіонального людського розвитку в 2011 році зайняла 10 місце проти 16 місця в 2010 році серед 27 адміністративно-територіальних одиниць України. Рейтинг області в демографічному розвитку, як базової складової Індексу регіонального людського розвитку, вдвічі краще рейтингу розвитку ринку праці, що слід вважати позитивною тенденцією.

Найбільше падіння індексу ринку праці відбулося у Чернігівській області, яка опустилася з 14 позиції у 2010 році на 21 позицію у 2011 році. Станом на 01.01.2012 року в ТПР області не реалізовувалося жодного інвестиційного проекту.

У 2011 році проти 2010 року на регіональних ринках праці на 5 позицій понизився рейтинг Одеської, Донецької та Житомирської областей.

Незважаючи на наявність СЕЗ і ТПР, Донецька область нестабільна в розвитку регіонального ринку праці (рейтинг області у 1999-2011 роках коливався від 3 до 15 місця), а Луганська область, так само як і Житомирська, за період дослідження традиційно займає останнє місце. Такий стан ринку праці в цих областях обумовлює їх останні місця в рейтингу Індексу регіонального людського розвитку у 1999-2011 роках: Донецька – 27 місце, Луганська – 26 місце та Житомирська – 25 місце області.

Висновки. 1. Фінансовий моніторинг діяльності спеціальних територій України в контексті оцінки регіонального людського розвитку на основі результатів аналізу тенденцій регіональних ринків праці повинен відображати вартісні характеристики створення нових робочих місць і збереження дію-

чих та їх інфраструктурних індикаторів завдяки реалізації інвестиційних та інноваційних проектів в регіоні.

2. Нові положення про загальні за-сади створення та функціонування СЕЗ і ТПР повинні включати нормативи вартості створення матеріально-технічної бази соціальної інфраструктури відповідно вартості створення нових та збереження діючих робочих місць з врахування коефіцієнта змінності їх використання.

3. Інвентаризація існуючих СЕЗ та ТПР в Україні після прийняття нових нормативно-правових актів в цій сфері повинна передбачати оцінки впливу їх діяльності за всі роки на провідні складові соціально-економічного та людського розвитку регіонів.

4. В депресивних територіях необхідно прискорити створення нових СЕЗ і ТПР на пільгових умовах з значним збільшенням інноваційних і інвестиційних проектів, які націлені на суттєвий вплив на соціально-економічний та людський розвитку регіонів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.municipal.gov.ua/articles/show/article/54>

2. Узагальнена інформація щодо створених в Україні спеціальних економічних зон та територій пріоритетного розвитку зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36988&cat_id=36709

3. Науково-практичний коментар до Бюджетного Кодексу України: наукове видання [Текст] / [За ред. д.е.н., проф. Ф.О. Ярошенко. – 2-е вид., доп. та перероб. – К.: Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління», Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі, 2011. – 560 с.

4. Статистично аналітичний огляд стану ринку праці у 2011 році [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/rp/pres-reliz/rp_2011.zip

5. Регіональний людський розвиток: Статистичний бюлетень [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/kat_u/2012/08_2012/zb_rlr_2011.zip

РІЦПУ